

Yashil IQTISODIYOT va TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, siyosiy, ilmiy, ommabop jurnal

10
2023

- 08.00.01 Iqtisodiyot nazariyasi
- 08.00.02 Makroiqtisodiyot
- 08.00.03 Sanoat iqtisodiyoti
- 08.00.04 Qishloq xo'jaligi iqtisodiyoti
- 08.00.05 Xizmat ko'rsatish tarmoqlari iqtisodiyoti
- 08.00.06 Ekonometrika va statistika
- 08.00.07 Moliya, pul muomalasi va kredit
- 08.00.08 Buxgalteriya hisobi, iqtisodiy tahlil va audit
- 08.00.09 Jahon iqtisodiyoti

- 08.00.10 Demografiya. Mehnat iqtisodiyoti
- 08.00.11 Marketing
- 08.00.12 Mintaqaviy iqtisodiyot
- 08.00.13 Menejment
- 08.00.14 Iqtisodiyotda axborot tizimlari va texnologiyalari
- 08.00.15 Tadbirkorlik va kichik biznes iqtisodiyoti
- 08.00.16 Raqamli iqtisodiyot va xalqaro raqamli integratsiya
- 08.00.17 Turizm va mehmonxona faoliyati

74-91 xalqaro daraja
ISSN: 2992-8982

Yashil IQTISODIYOT va TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, siyosiy, ilmiy, ommabop jurnal

Bosh muharrir:
Sharipov Qo'ng'irotboy Avezimbetovich

Elektron nashr. 1076 sahifa, 30-oktyabr, 2023-yil.

Bosh muharrir o'rinbosari:
Karimov Norboy G'aniyevich

Muharrir:
Qurbonov Sherzod Ismatillayevich

Tahrir hay'ati:

Rae Kvon Chung, Janubiy Koreya, TDIU faxriy professori, "Nobel" mukofoti laureati
Salimov Oqil Umrzoqov, O'zbekiston fanlar akademiyasi akademigi
Abduraxmanov Kalandar Xodjayevich, O'zbekiston fanlar akademiyasi akademigi
Osman Mesten, Turkiya parlamenti a'zosi, Turkiya – O'zbekiston do'stlik jamiyati rahbari
Toshkulov Abduqodir Hamidovich, i.f.d., prof., TDU rektori
Buzrukxonov Sarvarxon Munavvarxonovich, i.f.d., O'zR Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vaziri o'rinbosari
Sharipov Qo'ng'irotboy Avazimbetovich, t.f.d., prof., TDIU rektori
Oblamuradov Narzulla Naimovich, i.f.n., dotsent
Djumaniyazov Maqsud Allazarovich, Qoraqalpog'iston Respublikasi Tabiat resurslari qo'mitasi raisi
Axmedov Durbek Kudratillayevich, i.f.d., prof., O'zR Oliy Majlisi qonunchilik palatasi deputati
Utayev Uktam Choriyevich, O'zR Bosh prokuraturasi boshqarma boshlig'i o'rinbosari
Ochilov Farxod, O'zR Bosh prokuraturasi iqtisodiy jinoyatlarga qarshi kurashish departamenti bo'limi boshlig'i
Eshov Mansur Po'latovich, i.f.d., prof., TDIU Akademik faoliyat bo'yicha prorektori
Xudoyqulov Sadirdin Karimovich, i.f.d., prof., TDIU YoMMMIB birinchi prorektori
Abduraxmanova Gulnora Kalandarovna, i.f.d., prof., TDIU Ilmiy ishlar va innovatsiyalar bo'yicha prorektori
Kalonov Muxiddin Baxritdinovich, i.f.d., prof., "O'IRIAM" ilmiy tadqiqot markazi direktori – prorektor
Yuldashev Maqsud Abdullayevich, p.f.d., prof., TDIU Moliya-iqtisod ishlari bo'yicha prorektori
Karimov Norboy G'aniyevich, i.f.d., prof., TDIU huzuridagi PKQTMO tarmoq markazi direktori
Hakimov Nazar Hakimovich, f.f.d. TDIU profesor
Yuldashev Mutallib Ibragimovich, i.f.d., TMI professori
Samadov Asqarjon Nishonovich, i.f.n., TDIU Marketing kafedrasini professori
Slizovskiy Dimitriy Yegorovich, t.f.d., Rossiya xalqlar do'stligi universiteti professori
Mustafakulov Sherzod Igamberdiyevich, i.f.d., prof., Xalqaro "Nordik" universiteti rektori
Aliyev Bekdavlat Aliyevich, f.f.d., TDIU professori
Po'latov Baxtiyor Alimovich, t.f.d., prof., Atrof-muhit va tabiatni muhofaza qilish texnologiyalari ilmiy-tadqiqot instituti
Axmedov Javohir Jamolovich, i.f.f.d., "El-yurt umidi" jamg'armasi ijrochi direktori o'rinbosari
Isakov Janabay Yakubbayevich, i.f.d., TDIU professori
Musyeva Shoira Azimovna SamDu IS instiituti professori
Toxirov Jaloliddin Ochil o'g'li, t.f.f.d., Toshkent arxitektura-qurilish universiteti katta o'qituvchisi
Kamilova Iroda Xusniddinovna, i.f.f.d., TDIU dotsenti
Nosirova Nargiza Jamoliddin qizi, i.f.f.d., TDIU dotsenti
Sevil Piriyeva Karaman, PhD, Turkiya Anqara universiteti doktoranti
Yaxshiboyeva Laylo Abdisattorovna, TDIU katta o'qituvchisi
Rustamov Ilhomiddin, f.f.n., Farg'ona davlat universiteti dotsenti
Nomozova Qumri isoyevna Geologiya fanlari universiteti "Iqtisodiy geologiya" kafedrasini dotsenti
Mirzaliyev Sanjar Maxamatjon o'g'li, TDIU Ilmiy tadqiqotlar va innovatsiyalar departamenti rahbari
Babayeva Zuhra Yuldashevna, TDIU huzuridagi PKQTUMOTMXHB mutaxassis

Ekspertlar kengashi:

Hakimov Ziyodulla Ahmadovich, i.f.d, TDIU dotsenti
Tuxtabayev Jamshid Sharafetdinovich, i.f.f.d, TDIU dotsenti
Imomqulov To'liq Burxonovich, i.f.f.d, TDIU dotsenti

Muassis: "Ma'rifat-print-media" MChJ

Hamkorlarimiz: Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti, O'zR Tabiat resurslari vazirligi, O'zR Bosh prokuraturasi huzuridagi IJQK departamenti.

MUNDARIJA

Qishloq xo'jaligida innovatsion xizmatlar infratuzilmasini rivojlantirishning nazariy asoslari.....	8
Sharipov Kongratbay Avezimbetovich , professor, Zaynutdinova Umida Djalalovna , dotsent O'zbekiston-Turkiya do'stligi azaliy qadryatlarimiz zaminida yashab kelmoqda.....	13
O'sman Mesten , Turkiya parlamenti a'zosi, Turkiya-O'zbekiston do'stlik jamiyati rahbari O'zbekistonda turizm sohasining rivojlanishini davlat tomonidan qo'llab-quvvatlash mexanizmini takomillashtirish.....	15
Akkulov Abdulaziz Uralboyevich , mustaqil tadqiqotchi O'zbekiston Respublikasini "Yashil" iqtisodiyotga o'tish istiqbollari. Muammolar va yechimlar.....	19
Mirzayev Bexruz Abdulla o'g'li , doktorant Mamlakat iqtisodiyotini rivojlantirishda "Yashil" iqtisodiyotning o'rni.....	26
Sevara Yaxshimuratova Rustam qizi , assistent-o'qituvchi Sanoat barqarorligini ta'minlashda yashil energetikaning o'ziga xos xususiyatlari.....	29
Kadirov Abdumalik Matkarimovich Republikamizda "yashil iqtisodiyot"ni shakllantirishda agroxizmatlarni rivojlantirishning asosiy yo'nalishlari.....	36
Mirzayev Q. J. , i.f.d., professor; Jonuzokov M. K. , assistent o'qituvchi "Yashil" obligatsiyalarni muomalaga chiqarishning nazariy va amaliy jihatlari.....	40
E. I. Nosirov , i.f.n., dotsent Turizm sohasidagi loyihalarni kreditlash amaliyotini takomillashtirish.....	46
Matkabolova Dilorom Xalilullayevna , PhD Koreya Respublikasida yashil (eko) turizmning rivojlanish yo'nalishlari va muammolari.....	51
Islomova Dilrabo Salomovna , kafedra assistenti Moliyaviy menejment tizimini transformatsiyalashda raqamli marketing samaradorligini baholashning nazariy yondashuvlari.....	55
Sobirjonov Sanjar Sobirjonovich , PhD, dotsent Samarqand viloyati ekologik turizm salohiyatidan samarali foydalanish asosida ekoturizm klasterlarini shakllantirish.....	62
Abduraxmanova Aqida Fayzulla qizi , i.f.b.f.d.; Axrorov Farxod Baxriddinovich , i. f. n.; Xo'jamov Bobur , tadqiqotchi Ichki turizmni rivojlanlantirishda davlatning o'rni.....	68
Dehqonov Burxon Rustamovich , tayanch doktorant O'zbekistonda turizm sohasini rivojlanishiga global trendlarning ta'siri.....	72
Eshstayev Alisher Abdug'aniyevich , i.f.d., professor Assessment of the Current State of the Market and Procedure For Lending to Subjects of Tourism Services of the Republic of Uzbekistan.....	79
Karimova Aziza Maxomadrizoyevna , PhD, docent; Maqsudov Orif Shakirovich , assistant Islomiy moliya instrumentlari (muzoraba va mushoraka) va ularni tijorat banklarida qo'llash.....	84
Madraximova Gulasal , dotsent; Safarova Nasiba , magistrant Mamlakatimizda "Yashil" iqtisodiyot asosida barqaror rivojlanishni ta'minlashning o'ziga xos jihatlari.....	90
Mustafaqulov Yangiboy Bo'riqulovich , Todjimamatova Mashhura Erkinovna ; Nurmatova Hilola A'zamovna ; Berdieva Aziza G'anisher qizi ; Egamberdieva Oydin Abror qizi Ways to Improve the Green Recovery in Uzbekistan by Investment and Trade.....	97
Nurbek Khalimjonov , assistant Evaluating the Path Towards Sustainable Tourism Development in the Republic of Uzbekistan.....	102
Khusniddin Egamnazarov Nexus Between Climate Change and Energy Consumption in Uzbekistan: A Time Series Analysis.....	106
Sarvar Mamasoliyev ; Shodiyor Toxirov O'zbekistonda mice turizmini barqaror rivojlanishida qulay infratuzilma.....	112
Xalimova F. N. , katta o'qituvchi Ichki turizmni rivojlantirishning ilg'or xorijiy tajribasi va uni O'zbekistonda qo'llashning iqtisodiy afzalliklari.....	115
Matkarimov Jahongir Shamuratovich , mustaqil tadqiqotchi Agroturizmni rivojlantirish orqali hududlarning barqaror rivojlantirish imkoniyatlari.....	122
Jo'rayeva Nargiza Abduvohidovna , kafedra dotsenti Turizm sektorida milliy hunarmadchilik mahsulotlarining rivojlanishining o'ziga xos xususiyatlari.....	126
Xushnazarova Maxzuna Gulamdjanovna , kafedra assistenti Роль религиозного туризма в экономике Узбекистана.....	132
Рахимова Дилфуза Мирзакасимовна , преподаватель Turistik sanoatining investitsion jozibadorligini boshqarish va samaradorligini baholash.....	139
Sa'dullayeva Gulnoza Sodiq qizi , PhD	

Turizmga innovatsiyon texnologiyalarni joriy qilish shart sharoitlari	144
Po'latov Ma'murjon Murodjon o'g'li , doktorant	
O'zbekistonning "yashil iqtisodiy strategiyasi" va uni amalga oshirishning asosiy yo'nalishlari	147
Bekmirzayev Mirzoxid Adashaliyevich , dotsent	
An Analysis of the Structure of Trade Between China and Uzbekistan	150
Cao Gang , PhD Candidate	
"Daka-Tex" MCHJ XKning marketing faolyatining takomillashtirish.....	160
Musyeva Shoirazimovna , kafedra professori	
Mamlakat iqtisodiy xavfsizligini ta'minlashda oziq-ovqat xavfsizligining o'rni	164
Ibragimov G'ayrat Ablaqulovich , PhD; Shukurova Nilufar Qahramonova , tadqiqotchi;	
Umirov Islombek Furkatovich , tadqiqotchi; Tojiqulov Samandar Orufjon o'g'li , tadqiqotchi	
MDH davlatlarida chorva va parandachilik o'sish dinamikasi	169
Abidov Abdujabbor Abduxamidovich , t. f. n., dotsent	
Tijorat banklarida foiz stavkaning likvidlikka ta'siri	179
Berdiyarov Baxriddin Tavasharovich , iqtisodiyot fanlari doktori, professor	
O'zbekiston moliya bozorini jahon moliya bozoriga integratsiyalashuvining dolzarb masalalari	186
Burxonov Aktam Usmanovich , i. f. d., prof.; Xudoyqulov Xurshid Xurramovich , i. f. d., prof.	
O'zbekiston Respublikasining Jahon savdo tashkilotiga a'zo bo'lishiga oid	191
Ruzibayev Jahongir Nodirovich	
O'zbekistonda ikkilamchi qimmatli qog'ozlar bozori hozirgi holati tahlili.....	194
Ro'ziqulov Abdimo'min Qussam o'g'li , mustaqil izlanuvchi	
Raqamli texnologiyalar orqali turizm industriyasini rivojlantirish usullari	200
R. P. Zarikeyev , mustaqil doktorant	
Korxonada iqtisodiy xavfsizligini ta'minlashda inson resurslaridan foydalanish amaliyoti	206
Abdualimov Ashraf Qurbonaliyevich , doktorant	
Oliy ta'lim muassasalarida to'lov-kontrakt shakli mablag'lari bo'yicha xarajatlar va ular hisobining amaldagi holati	211
Abdujalilova Dilnoz Abdusattorovna , doktorant	
O'zbekistonda oziq-ovqat bozori nazariy tahlili.....	216
Abduraxmanova Zuxra Toxir qizi , doktorant	
Sug'urta munosabatlarini takomillashtirishning istiqbollari	221
Abdutarapova Dildora Farxodjon qizi , doktorant	
Functions of Management in Education and Its Significance	231
Akhatova Shakhnoza Akram kizi , teacher	
Qishloq xo'jaligi korxonalarini moliyalashtirishni yangicha usullarini o'rganishning ayrim dolzarb masalalari	235
Ametov Quvondik Mamatjanovich , mustaqil izlanuvchi	
Yog'-moy sanoati korxonalarini kapitali rentabelligini oshirish yo'nalishlari.....	238
Amirzoda Hamrayev , katta o'qituvchi	
Banklararo to'lov tizimini raqamli iqtisodiyotdagi rolini oshirish choralari	244
Amonov Alisher , o'qituvchi	
Baholash faoliyatini raqamlashtirish istiqbollari.....	248
Bobirjon Aktamov , katta o'qituvchi	
Marketing xizmati samaradorligini baholashda PEST tahlil usulining ahamiyati va qo'llash imkoniyatlari	253
Boyyigitov Sanjarbek Komiljon o'g'li , katta o'qituvchi	
Moliyaviy hisobotning xalqaro standartlarining vujudga kelish zarurati, umumiy hisobotlarining tuzilishi va O'zbekistonning MHXSga o'tishida vujudga keladigan muammolar va ularni bartaraf etishning istiqbolli yo'nalishlari	259
Djurayeva Iroda Bahrom qizi , doktorant, o'qituvchi	
Samaradorlikni korxonada iqtisodiyotida tutgan o'rni	265
Fayziyeva Nilufar Shuxrat qizi , PhD, katta o'qituvchi	
Avtomobil transporti korxonalarida amortizatsiya xarajatlari va uning hisobini takomillashtirish masalalari...269	
G'anibayev Iloxomjon Shokiraliyevich , doktorant	
Turistlar statistik hisobini olib borish bo'yicha xalqaro standartlar va tajribalar tahlili	275
Jumanova Zilola To'ychiyevna , doktorant	
Tijorat banklari ipotekali kreditlarining qaytuvchanlik holatini barqarorlashtirish choralari	280
Jumayev Muzaffar Mahmud o'g'li , kafedra o'qituvchisi	
Raqamli iqtisodiyot sharoitida soliqlar va boshqa majburiy to'lovlarni amalga oshirishda raqamli texnologiyalardan foydalanish.....	284
M. Samiyeva , kafedra assistenti	
Assessment of the Economic Effectiveness of the Railway Transport System	288
Mannonov Shahruhmirza Abdurashidovich , independent researcher	
O'zbekistonda mikromoliya tashkilotlarining iqtisodiy faoliyat samaradorligini oshirish yo'llari.....	294
Nazarova Muslima Nazarovna , PhD, i. f. f. d., katta o'qituvchi	
Mamlakatimizda xizmat ko'rsatish sohasini rivojlanishining o'ziga xos xususiyatlari.....	301
Odilov Dilshodjon Tuljinovich	
O'zbekistonda paxtachilik majmuasining iqtisodiy samaradorligini oshirish	307
Xoliqov Tolibjon Luptullaevich , kafedra assistenti	

Ta'lim tizimi boshqaruvida "time menejmenti" texnologiyalarini qo'llash.....	311
Radjabova Gavxar Umarovna , kafedra dotsenti	
Improving Trade Effectiveness Through Merchandising: Theory and Practice	316
Ravshan Aliyevich Allayorov , Associate Professor	
An'anaviy moliya tizimidagi yangi yondashuv va yechimlar.....	319
Abrorov Sirojiddin , PhD; Bunyod Usmonov , PhD	
Ijtimoiy fondlar va maqsadli jamg'armalar faoliyatini takomillashtirish.....	325
Samiyeva Gulnoza Toxirovna , PhD, i.f.f.d.	
Tikuv-trikotaj korxonalarining brend jozibadorligini marketing strategiyalari asosida oshirish.....	332
Sh. Sh. Ziyayeva , katta o'qituvchi	
Surxondaryo mintaqasining ekoturizm salohiyati nuqtayi nazaridan baholash	337
Soatov Yusuf Xo'jayor o'g'li , mustaqil tadqiqotchi	
Совершенствование учета неиспользованных основных средств в Республике Узбекистан.....	340
Усманов Фаррух Обитжонович , научный сотрудник кафедры	
An'anaviy moliya tizimining metodologik muammolari, shuningdek moliya tizimida yuz beruvchi inqirozlar va ziddiyatli vaziyatlarning yuzaga kelish sabablari	348
Xabibullayev Dadajon Ro'ziboyevich , stajor tadqiqotchi; Sindarov Fazliddin Kaxramonovich , kafedra assistenti	
Dehqon xo'jaliklarida mahsulot yetishtirish samaradorligini oshirishda tomorqa xizmati klasterlarini takomillashtirish	355
Xamrayeva Sayyora Nasimovna , kafedra professori; Ochilova Nargiza Akramovna , doktorant	
Transport xizmatlari bozorida marketing faoliyatini mexanizmlarini rivojlanishining asosiy tamoyillari	360
Nosirov Javlonbek Jamoliddin o'g'li , doktorant; Raxmatov Ziyodullo Nosirovich , dotsent	
BMT Barqaror rivojlanish maqsadlari doirasida kambag'allikni qisqartirish va oziq-ovqat xavfsizligini mustahkamlash masalalari.....	363
Yusupov M. S. , PhD	
Мировые финансовые центры точки роста экономики.....	369
Абдуллаев Анвар Фархадович , PhD, доцент кафедры	
XX asr jadid ma'rifatparvarlari Abdurahmon Toshkandiy va Abdulla Avloniy ijtimoiy qarashlaridagi umumiylik va xususiylik	375
Abrorxon Asatulloev Asatulloevich , PhD	
Математическое обоснование вычисления моды и медианы в статистике.....	379
Бердикулова Ирода Райимкуловна , старший преподаватель; Усманов Шахзод Шохрухович , студент	
Yirik soliq to'lovchi korxonalar faoliyatini rag'batlantirishda soliq ma'murchiligining istiqbollari.....	390
G'aniyev Shaxriddin Vohidovich , i. f. d., Saipnazarov Sherbek Shaylavbekovich , PhD	
Sog'lomlashtirish turizmi klasterlari faoliyatida innovatsion faoliyatni boshqarishning kross-innovatsiyalar asosidagi modeli	395
G'ofurov Azizbek Umarjonovich , mustaqil tadqiqotchi	
Tijorat banklari faoliyatidagi kredit risklarini boshqarishni takomillashtirish yullari.....	400
J. Y. Isakov , i.f.d, professor	
Mehnat bozoringing raqamlashgan iqtisodiyotdagi statistik masalalari.....	405
A. Abduvohidov , i. f. d., professor	
Davlat oliy ta'lim tashkilotlarida xarajatlar hisobini yuritish.....	407
Karayev Payzillaxon Yusufxonovich , PhD	
Актуальная ситуация в сегменте теневой экономики в Республике Узбекистан.....	412
Кошанов Абдимурат , независимый исследователь	
O'zbekistonda moliyaviy hisob va hisobotni MHXSlariga transformatsiya qilishda asosiy vositalar hisobini tashkil etish masalalari	416
Qurbonova Shaxrinoz , doktorant	
Erkin iktisodiy hududlarda investitsion faollikni oshirish masalalari.....	420
Qilicheva Kamola Muzaffarovna , mustaqil tadqiqotchi	
Mahalliy byudjetlar xarajatlari ijrosining samaradorligini oshirish masalalari (Jizzax viloyati misolida).....	425
Mamayusupov Omonulla Mamatqulovich , erkin izlanuvchi	
Sug'urtada assistans xizmatlarini takomillashtirish	433
Maxmudov A. M.	
Цифровизация бухгалтерского учета.....	439
Мирсодикова Дилобар Дилшод кизи , самостоятельный соискатель	
Maktabgacha ta'lim tashkilotlari faoliyatini rivojlantirishning moliyaviy mexanizmini takomillashtirish.....	445
Nasurova Kamola Ravshanovna , PhD	
Повышение эффективности депозитной политики в коммерческих банках.....	451
Нуриллаев Рахмат Ярашевич , к.с.х.н., доцент; Нуриллаев Шердил Жамолiddin угли , магистр	
Hufiyona iqtisodiyotni qisqartirish orqali mamlakat iqtisodiyotini rivojlantirish mexanizmlari	456
Pardayev Ilhomjon G'ulom o'g'li	
Uy-joy fondi boshqaruvini samarali tashkil etish	460
Berdiyeva Dilfuza Axtatovna , PhD, dotsent	
Экономика знаний как высший ступень развития инновационной экономики	466
Хасанхонова Нодира Исаметдиновна , PhD	
Kichik biznes subyektlarini samarali investitsiyalashning ilg'or xorijiy davlatlar tajribasi.....	471
Ruziyeva Dilobar Isomjonovna , iqtisod fanlari nomzodi	

Davlat-xususiy loyihalarining mazmun-mohiyati, ilmiy-nazariy asoslari	481
Suleymanov Farrux Raximjonovich , mustaqil izlanuvchi	
Комплексный анализ хозяйственно-экономической деятельности и устойчивости АО “Узавтосаноат”	487
Туйчиев Комилжон Лазизович , доцент кафедры	
Экономическая сущность и важность повышения эффективности	
производства каракулеводческой продукции.....	493
Тулкин Хайтмуродович Фармонов , профессор; Нуриллаев Жамолiddин Ярашевич , докторант	
O‘zbekistonda tijorat banklari emission operatsiyalarining dolzarb masalalari	499
O‘ktamova Nozima Narzulla qizi , PhD, kafedra dotsenti	
Инновационные методы энергосбережения как способ повышения	
конкурентоспособности предприятия	503
Хамдамова Гавхар Абсаматовна , к.э.н., профессор	
Hudud sug‘oriladigan yerlarida suv resurslaridan foydalanish holati tahlili	508
Shoxujayeva Zebo Safoyevna , i. f.n., professor, katta ilmiy xodim	
Hududlarning moliyaviy-investitsion salohiyatini oshirishning nazariy va amaliy jihatlari	513
Xamidova Faridaxon Abdulkarim qizi , kafedra dotsenti i.f.d.	
Kichik biznes va xususiy tadbirkorlikda xodimlar faoliyatining axborot tizimlarini samarali tashkil qilish.....	521
Yuldashev Furqat Nurilloevich , doktorant	
O‘zbekistonda raqamli iqtisodiyoti sharoitida elektron biznesni rivojlantirish yo‘llari	524
Boboqulov Sanjar Baxronkulovich , PhD; Akramov G‘ayrat Otabek o‘g‘li , talaba	
An Analysis of Green Taxation and Its Effect on Economic Growth	530
Fayzieva Nargiza Rabimovna , PhD	
Kichik biznes va tadbirkorlikni rivojlantirishning nazariy jihatlari	537
Qurbonov Jasurbek Pozilovich , kafedra dotsenti	
Raqamli iqtisodiyot sharoitida turizm industriyasining rivojlanishi va istiqboli	540
Abdulxakimov Zuxrali Tursunaliyevich , PhD, kafedra dotsenti	
O‘zbekistonda energetika korxonalari faoliyatida korporativ	
boshqaruvining baholash usullarini tahlili.....	544
Abduraxmonova Zarina Muysinjonovna , mustaqil tadqiqotchi	
Markaziy Osiyo davlatlarida rekreatsiya turizmi	548
Shaymanova Nigora Yusupovna , doktorant	
Korxonaga investitsiyalari xususidagi ilmiy-nazariy yondashuvlar va qarashlar evolyutsiyasi.....	552
Eshqo‘ziyev Oxunjon Oybek o‘g‘li , doktorant	
O‘zbekiston sanoatining rivojlanish tendensiyalari, muammo va yechimlari.....	559
Shavqiyev Erkin , i. f. n.	
“Yashil iqtisodiyot”ga o‘tish zaruriyati, dastaklari va uning o‘ziga xos tamoyillari	565
Berdiyev Baxtiyor Sodiqovich , kafedra dotsenti	
Innovatsion faoliyatni rivojlantiruvchi omillar va ulardan samarali foydalanish yo‘nalishlari	571
Ashurov Maxammadjon Sotvoldiyevich , i.f.n., kafedra dotsenti	
Ijtimoiy tarmoqlar analitikasi.....	576
S. Qulmatova , PhD, dotsent	
Analysing the Functioning of Enterprise Management in the Context of Institutional Reforms	581
Kurpayanidi Konstantin Ivanovich , Professor	
Qishloq xo‘jaligi ishlab chiqarishi samaradorligini baholash	586
Ruxsatova Rushana O‘ktamovna , erkin tadqiqotchi	
Soliq tushumlarini prognozlashtirish modellarini qurishning klassik va intellektual usullari	593
Narmanov Ulug‘bek Abdugapporovich , PhD; Maqsudov Azamat Maqsud o‘g‘li	
Kompaniyani samarali boshqarishda marketingning o‘rni va uning tamoyillarini qo‘llash istiqbollari.....	598
Usmonova Dilfuza Ilhkomovna , kafedra dotsenti	
Экономическая безопасность и факторы влияющие на неё.....	602
Абдишукуров Шерзод Шавкат угли , научный сотрудник	
Oliy ta‘lim muassasalarining moliyaviy manbalari bo‘yicha xarajatlar hisobi va uni takomillashtirish.....	608
Artikov Kurbonazar Amonovich , mustaqil ilmiy tadqiqotchi	
Innovatsion iqtisodiyot sharoitida inson kapitaliga yo‘naltirilgan investitsiyalarning ahamiyati.....	614
Asamxodjaeva Shoira Shukurullaevna , katta o‘qituvchi	
Перспективы развития инноваций и роль стартапов: зарубежный опыт, проблемы и решения.....	618
Ачилова Ширин Шавкат кизи , старший преподаватель	
Tijorat banklari tomonidan jismoniy shaxslarni kreditlashda garov ta‘minotini takomillashtirish	622
Bazarova Nigora Ravshanovna , kafedra dotsenti	
Sug‘urta tashkilotlari investitsiya faoliyatini boshqarish masalalari	627
Kenjayev Ilhom G‘iyozovich , iqtisodiyot fanlari bo‘yicha falsafa doktori (PhD)	
Organizational Factors Influencing Leadership Styles and Procurement Outcomes	632
Saidakhmedov Islomjon Uligbekovich , Scientific researcher	
Tijorat banklari faoliyati samaradorligini oshirishda raqamli texnologiyalardan foydalanish yo‘llari	637
Mirpulatova Luiza Mansurovna , doktorant	
Tijorat banklarining tadbirkorlik subyektlarini kreditlash metodologiyasining ekonometrik tahlillari.....	642
Norov Akmal Ruzimatovich , DSc, kafedra professori	

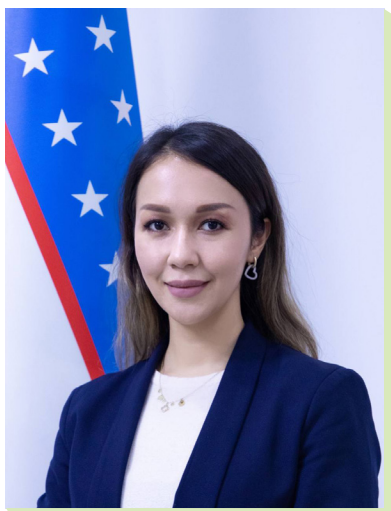
Tijorat banklarida kreditlash amaliyotini takomillashtirish yo'llari	649
Norova Nozima Nabiyeвна , katta o'qituvchi	
Hufiyona iqtisodiyotni qisqartirish orqali mamlakat iqtisodiyotini rivojlantirish mexanizmlari	657
Pardayev Ilhomjon G'ulom o'g'li	
Jahondagi kuzatilayotgan globallashtirish va tabiatdagi o'zgarishlar oqibatida kelib chiqayotgan turli xatarlardan himoya qilishda sug'urta tashkilotlari oldida turgan vazifalar ("O'zbekinvest" EISK AJ misolida).....	661
Sayfullo Mirzoyev	
International Experiences on Restoration of Financial Stability Through Indicators in Commercial Banking Sector	666
Solijonova Muxlisa Azamatovna	
Pensiya yoshining pensiya ta'minoti tizimiga ta'siri.....	668
Tursunov Jaxongir Pulatovich , DSc	
Mamlakat iqtisodiyotini islom moliya instrumentlari orqali rivojlantirish istiqbollari.....	673
Xalikov Ulug'bek Rustamovich , PhD	
Sug'urta kompaniyalari va tijorat banklari integratsiyalashuv jarayonini zarurligi va ahamiyati.....	678
Xudoyberdiyeva Sadoqat Abdumannonova , mustaqil izlanuvchisi	
Qishloq xo'jaligi korxonalarini davlat tomonidan qo'llab quvvatlashning innovatsion menejment tamoyillari... 683	
Shaniyazova Zamira Oralbayevna , PhD	
Тенденции развития жилищного строительства.....	688
Алиева Зилола Маматвалиевна , доцент кафедры	
Tadbirkorlik subyektlarini moliyalashtirishning innovatsion usullari.....	692
Shakirova Nigora Axralovna , kafedra dotsenti v.b.	
Nodavlat notijorat tashkilotlari mablag'larining shakllanishi va nazorat qilinishi.....	698
Xusanov Nishonboy Abdusattarovich , filologiya fanlari doktori, professor	
Спиртные напитки - вред здоровью	702
Кариева Халима Икромжоновна , старший преподаватель кафедры	
Importance of Social Infrastructure Development in Rural Areas	706
Munisa Alimova	
Davlat xizmatida agile loyiha boshqaruvi texnologiyasidan foydalanish	709
Isaqova Zebo Murodovna , f.f.n. (PhD), tadqiqotchi	
Korxonalar moliyaviy tahlilining ahamiyati	714
Karimov Eminjon Gapardjonovich , doktorant	
Рекреация как основа духовно-культурного возрождения нации и социально-экономического развития страны	716
Алимова Гузал Алишеровна , Доктор философии (PhD) по экономическим наукам	
Развитие тепличного плодовоовощеводства и создание в отрасли цепочки добавленной стоимости Республики Узбекистан.....	722
Дурманов Акмал Шаймарданович , PhD, доцент кафедры	
Oliy ta'lim muassasalarida ilmiy-tadqiqot faoliyatini rivojlantirishning innovatsion usullari.....	734
Mirzaliyev Sanjar Maxamatjon o'g'li , DSc, mustaqil izlanuvchi	
Роль виртуальных банков в развития экономики Узбекистане.....	738
Каримов Нарбой Ганиевич , доктор экономических наук; Ниязметов Мансур Рустамович	
Xotin-qizlarni ish bilan ta'minlashga ko'maklashish imkoniyatlari	742
Xayitov Abdimannon Buxarovich , iqtisod fanlari nomzodi	
Maxsus iqtisodiy zonalar: mazmun-mohiyati, ulardagi investitsiya muhitini yaxshilash	748
Ja'sur Umirzoqov Artiqboy o'g'li , PhD, dotsent	
Современные тенденции формирования системы критериев рабочих мест в условиях экологизации экономики	754
Ходжаева Нодирахон Абдурашидовна , PhD, профессор	
Yangi O'zbekistonda xizmatlar sohasi – mamlakat taraqqiyotining drayveri	760
Yusupov Muxamadamin , kafedra dotsenti	
Oliy ta'lim tizimida olib borilayotgan islohotlarning zarurati	767
Anvar Bazarbayevich Gafurov , PhD (i.f.f.d)	
Kichik sanoat zonalaridagi korxonalar raqobatbardoshligini oshirish.....	774
Shodmonqulov Kamoliddin Murodillayevich , kafedra dotsenti v.b.	
Pensiya yoshining pensiya ta'minoti tizimiga ta'siri.....	778
Tursunov Jaxongir Pulatovich , DSc	
Tibbiy sug'urtada innovatsiyalar va IT-texnologiyalarning qo'llanilishi.....	784
Xalikulova Gulzada Tadjimuratovna , PhD, kafedra dotsenti	
Improvement of Scientific Methodological Bases of Innovative Management of Higher Education Institutions. 789	
Gafurova Dilshoda , PhD	
Leveraging Public-Private Partnerships for Strategic Investment Financing.....	793
Yakubova Samira , PhD	
Iqtisodiyotni raqamlashtirish sharoitida banklarning o'rni.....	797
Adilova Zohida Ikromjonovna	
Turistik resurslarning salohiyatdan samarali foydalanishning nazariy asoslari	801
Alimardonova Zebuniso Mamarajabovna , mustaqil izlanuvchi	

Respublikamizda qimmatli qog'ozlar bozorini raqamlashtirishning o'ziga xos jihatlari.....	805
Xojiyev Jaxongir Dushabayevich , kafedra dotsenti v.b.	
Исследование алюминиевого порошка как строительный материал.....	809
Шарипова Мадина Конгратбаевна , преподаватель	
Bank tizimi samaradorligini oshirishda chakana bank xizmatlarining o'rni.....	812
Raxmatov Temur Sotiboldiyevich , PhD	
Lizing faoliyatini kreditlashda andarraytingdan foydalanishning o'ziga xos xususiyatlari.....	818
Latipova Shaxnoza Mahmudovna	
Milliy moliya bozorini rivojlantirish xususidagi ilmiy-nazariy qarashlar.....	824
Burxanov A. U. , i.f.d., professor, Muratov Amir Timur ug'li , talaba	
Iqtisodiyotda yashil innovatsiyalarni joriy etishni konseptual asoslari.....	829
Ruzibayeva Nargiza Hakimovna , kafedra dotsenti	
Цифровизация страховых претензий является основным механизмом развития страховой отрасли.....	835
Узакова Камола Бехзодовна , ассистент кафедры	
O'zbekiston va MDH mamlakatlari soliq tizimining qiyosiy tahlili.....	839
Bobumurotova Manzura Panji qizi , mustaqil tadqiqotchi	
Soliq ma'muriyatchiligi tizimida samarali soliq nazoratini tashkil etish masalalari.....	845
Poyonov Bobir Bekmurod o'g'li , Bobumurotova Manzura Panji qizi , mustaqil tadqiqotchilar	
Banklarda aktivlar portfellarining zamonaviy holati.....	851
Murodova Mohigul Chori qizi , katta o'qituvchi	
Vaqtni boshqarish texnologiyasidan foydalangan holda talabalarining o'quv faoliyatida o'zini o'zi tashkil etishini rivojlantirish muammosini o'rganishning nazariy asoslari.....	855
Otajonova Maftuna Sultonmurodovna , tayanch doktorant	
Kredit-modul tizimida talabalarining mustaqil ishini rejalashtirish va tashkil qilish.....	859
Ustadjalilova Xurshida Aliyevna , p. f. n.	
Erkin iqtisodiy hududlarga investitsiyalarni jalb etish innovatsion taraqqiyot omili sifatida.....	863
Sheraliyeva Saida Azatovna , katta o'qituvchi	
Paxta-to'qimachilik klasterlari mahsulotlari eksportini motivatsiyalash mexanizmi.....	868
Mansurov Saidxo'ja Kamalovich , tayanch doktorant	
O'zbekiston Respublikasida soliq tavakkalchiligini boshqarishning hozirgi zamon muammolari.....	875
Abdusherozov Abdullo Baxtiyorovich , mustaqil izlanuvchi	
Modern Methods of Tax Control: Analysis, Problems and Solutions.....	879
Ergasheva Malikakhon , Independent researcher	
Iqtisodiyotni raqamlashtirish mehnat bozorida bandlik darajasini oshirish omili sifatida.....	884
Amanov Otabek Amankulovich	
Tashqi savdo – statistik o'rganishning obyekti sifatida.....	888
Ergashev Mirjon Yorqin o'g'li , tayanch doktorant	
Nodavlat notijoart tashkilotlarida maqsadli tushumlarga doir ishchi schotlarni takomillashtirish.....	893
Ne'matov Oybek Ismatullayevich , PhD	
Kichik biznes subyektlarida marketing strategiyasini qo'llash va uni takomillashtirish.....	897
Saidaxmedova Nodira Ixamovna , DsC	
Библиометрический анализ области знаний налогового администрирования.....	902
Bokhodir Isroilov , Doctor of Economics, Boburshokh Ibragimov , PhD	
Soliq qarzini undirish amaliyoti va uni tartibini takomillashtirish tahlili.....	909
Raximova Shaxlo Rajapboyevna , mustaqil tadqiqotchi	
Dorivor o'simliklarni yetishtirish va qayta ishlashda davlat tomonidan qo'llab-quvvatlashning ahamiyati.....	915
Xo'jaqulova Nigora Rustamovna , PhD	
Davlat byudjeti daromadlarini shakllantirishda soliqlarning ta'sirini boshqarish.....	922
Maxmudov Anvarjon Maxmudovich , mustaqil izlanuvchi	
O'zbekistonda tijorat banklarining investitsion faoliyatining ekonometrik tahlili.....	930
Achilov Uyg'unjon Ulug'bekovich , dotsent	
Семья и ее роль в воспитании молодежи.....	935
Зайналов Жахонгир Расулович , профессор, Бердикулов Журабек , ассистент	
Don mahsulotlari korxonalarida ishlab chiqarish xarajatlarining boshqaruv hisobi, auditi va tahlil qilishga oid tadqiqotlarga doir mulohazalar.....	938
Nosirov Ilhom Abbosovich , i.f.d., Abdilalimov Akmaljon Obidjanovich , mustaqil izlanuvchi	
Повышение эффективности маркетинговой деятельности издательско-полиграфических компаний..	943
Холмирзаева Феруза Абдуллаевна	
Совершенствование учета качества в предприятиях по хранению и переработке зерна.....	949
Холбеков Расул Олимович , доктор экономических наук, профессор	
Mamlakatimizda oziq-ovqat xavfsizligini ta'minlashning zamonaviy yo'nalishlari.....	956
Axmedova Nafisa Amridin qizi	
Iste'molchilarga yo'naltirilgan marketing strategiyalarini takomillashtirish.....	962
Ruziyeva Shaxlo Raupovna	

Xo'jalik yurituvchi subyektlarda ichki auditni tashkil qilishning nazariy asoslari.....	968
Maxmudova Sharifa Elmurodovna , tayanch doktorant	
Tijorat banklarining chakana xizmatlari va ularga ta'sir etuvchi omillar	972
Xudayarova Xurshida Abdunazarovna , PhD	
Xalqaro lizing munosabatlarini rivojlantirish va zamonaviy texnologiyalarni joriy etishda uning rolini oshirish	978
Latipova Shaxnoza Maxmudovna	
Raqamli banklar faoliyatini tahlil qilish (Tinkoffbank misolida)	983
Nabiyeva Feruza Odilovna , tayanch doktorant, Parpiyeva Ra'no Abdurasulovna	
Пути организации инновационных процессов в Узбекистане	988
Насиров Дилшод Фарходович	
Цифровизация банков: риски и стратегии управления финансовыми активами в цифровой эпохе.....	992
Кодиров Бобур Абдулбори угли , магистр	
Tijorat banklari depozit bazasini optimallashtirish masalalari	1000
Jumayev Muzaffar Mahmud o'g'li	
Tijorat banklari operatsion xarajatlarini optimallashtirishning ayrim jihatlari.....	1005
Sayfullayev Sirojiddin Soli o'g'li	
Bank kapitali barqarorligini oshirishda iqtisodiy mexanizmlardan foydalanish holati.....	1010
Vasiyev Alisher Samiyevich	
O'zbekistonda fiskal va monetar siyosatni muvofiqlashtirish amaliyotining institutsional tahlili	1014
Hakimjon Hakimov	
O'zbekiston Respublikasi tijorat banklari kredit foiz stavkasini muvofiqlashtirish masalalari	1019
Umurzoqova Adiba Ochilovna	
Korxonalarining investitsiya faolligini ta'minlashda soliq rag'batlarining samaradorligini oshirish	1024
Ilyasova Barno Axmadovna , mustaqil tadqiqotchi	
Xitoy sug'urta bozorida onlayn sug'urta xizmatlar tahlili.....	1028
Qarshiyev Daniyar Eshpulatovich , Iqtisodiyot fanlari falsafa doktori (PhD)	
Ayrim rivojlanayotgan davlatlarda innovatsion bank xizmatlarining rivojlanish tendensiyalari	1033
Maxmudova Muxlisa Qodirjon qizi , PhD	
Soliq ma'muriyatchiligi faoliyati samaradorligini matematik simulyatsion modellashtirish.....	1041
Artikov Ne'matulla Abdusalamovich	
O'zbekistonda akademik mustaqillikni qo'llab-quvvatlash: 2022-yilgi AFI tadqiqotidan olingan tushunchalar va ilmiy istiqbollari	1046
Yuldashev Feruz Isroil o'g'li , tayanch doktorant	
Mintaqaviy rivojlanishdagi nomutanosiblikni tartibga solish funksiyalari.....	1052
Mullabayev Baxtiyarjon Bulturbayevich , iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori	
Tijorat banklarining innovatsion marketing strategiyasi samaradorligini oshirish yo'llari	1058
Tadjibayeva Nigora Gulomjonovna , mustaqil tadqiqotchi	
O'zbekistonda oliy ta'lim tizimini rivojlantirishning marketing strategiyasi va uning amal qilish mexanizmi	1064
Muxtorova Umida Karimovna , katta o'qituvchi	
Аспекты здоровья и питания: влияние продукции животноводства на устойчивые и здоровые рационы	1070
Нуриллаев Рахмат Ярашевич , к.с.х.н., доцент	

TIJORAT BANKLARINING INNOVATSION MARKETING STRATEGIYASI SAMARADORLIGINI OSHIRISH YO‘LLARI

Tadjibayeva Nigora Gulomjonovna

TDIU Marketing kafedrasida mustaqil tadqiqotchisi

Annotatsiya: Maqolada zamonaviy sharoitlarda tijorat banklarining innovatsion marketing strategiyasining zaruriyati, amalga oshirish mexanizmlari tahliliga asoslanib, uning samaradorligini oshirish yo‘llari ishlab chiqilgan. Shuningdek, mazkur yo‘nalishdagi xorijiy va milliy tadqiqotchilarning xulosalari va tijorat banklarining mizojlarni jalb yutish yo‘nalishidagi strategiyasi o‘rganilgan.

Kalit so‘zlar: tijorat banki, marketing, innovatsion marketing, bank marketingi, marketing strategiyasi, marketing vositalari, tijorat banklari resurslari.

Abstract: In the article, the necessity of innovative marketing strategy of commercial banks in modern conditions, ways to increase its efficiency based on the analysis of implementation mechanisms are developed. Also, the conclusions of foreign and national researchers in this direction and the strategy of commercial banks in the direction of attracting customers were studied.

Key words: commercial banking, marketing, innovative marketing, bank marketing, marketing strategy, marketing tools, commercial banking resources.

Аннотация: В статье разрабатывается необходимость инновационной маркетинговой стратегии коммерческих банков в современных условиях, пути повышения ее эффективности на основе анализа механизмов реализации. Также изучены выводы зарубежных и отечественных исследователей в этом направлении и стратегия коммерческих банков в направлении привлечения клиентов.

Ключевые слова: коммерческий банкинг, маркетинг, инновационный маркетинг, банковский маркетинг, маркетинговая стратегия, маркетинговые инструменты, коммерческие банковские ресурсы.

KIRISH

Hozirgi kunda jahonda innovatsion iqtisodiyotning rivojlanishi bank sohasida an’anaviy bank shakllari bilan bir qatorda xizmat ko‘rsatishning zamonaviy onlayn shakllari rivoji, ikkinchi tomondan COVID-19 pandemiyasi oqibatida iste‘molchilarga moliyaviy xizmat ko‘rsatish tizimi murakkablashib borishi sharoitida mijozlar bilan virtual bozorda ehtiyojlariga moslashuvchan marketing vositalaridan keng foydalanish tendensiyasi kuzatilmoqda. Jahon banki, Jahon moliyaviy texnologiyalari (World FinTech Report) hamda Jahon chakana bank xizmatlari (World Retail Banking Report)ning marketing tadqiqotlariga ko‘ra, “2020–2024-yillarda iste‘molchilarning nobank tashkilotlarining onlayn bank xizmatlaridan foydalanish darajasi o‘sib bormoqda. Unda Osiyo bozori yetakchi hisoblanadi”^[1]. 2020-yil holatida dunyo bo‘ylab 1,9 milliardga yaqin jismoniy shaxslar onlayn-banking xizmatlaridan faol foydalanmoqda.

Bugungi kunda mijozlarga yo‘naltirilgan marketing strategiyalaridan foydalanish asosida tijorat banklari faoliyatini takomillashtirish dolzarb muammo sifatida qaralmoqda. Jahon bank marketingi amaliyotida raqobatbardosh ustunlikni ta‘minlashda mijozlarga yo‘naltirilgan marketing konsepsiyalaridan foydalanishning nazariy-uslubiy asoslarini takomillashtirishga bag‘ishlangan ilmiy izlanishlarga katta ahamiyat qaratilmoqda. Bu boradagi innovatsion startaplari va nobank institutlari an’anaviy bank xizmatlarini taqdim etuvchilar uchun mavjud mijozlarni saqlab qolish, moliyaviy xizmat ko‘rsatishning onlayn shakllarini yanada rivojlantirish, jahon moliya bozorining fundamental asoschilari tijorat banklarida mijozga yo‘naltirilgan marketing strategiyalarini ishlab chiqish kabi yo‘nalishdagi ilmiy tadqiqotlar ustuvor darajada bajarilmoqda. O‘zbekiston Respublikasida jahon andozalariga mos holda bank tizimini yanada rivojlantirish, tijorat banklarining likvidligini oshirish va moliya bozorini tartibga solishdagi rolini yanada oshirish, sohada sog‘lom raqobatni chuqurlashtirish kabi yo‘nalishlarda keng qamrovli islohotlar amalga oshirilmoqda.

O'zbekistonda bank tizimida "Davlat ulushiga ega tijorat banklarida transformatsiya jarayonlarini yakunlab 2026-yil yakuniga qadar bank aktivlarida xususiy sektor ulushini 60 foizgacha yetkazish"^[2] kabi qator vazifalar belgilab qo'yilgan. Islohotlar doirasida tijorat banklariga aholining ishonchini mustahkamlash, tadbirkorlik subyektlari bilan to'laqonli hamkorlik munosabatlarini o'rnatishda zamonaviy marketing strategiyalarini maqsadli qo'llash, aholi va xo'jalik subyektlarining bank tizimiga ishonchli institutsional hamkor sifatida qarashlarini mustahkamlash, aholining bo'sh pul mablag'laridan samarali foydalanish kabi vazifalar amalga oshirilmoqda. Bu borada tijorat banklarida mijozlarga yo'naltirilgan marketing strategiyasini ishlab chiqish, banklarning iqtisodiy barqarorligini oshirish, bank tuzilmalari rentabellik darajasini oshirish hamda marketing kommunikatsiyasi va o'zaro munosabatlar omillari ta'sirini hisobga olgan raqamli marketing texnologiyalari va internet banki tizimining mijozlar bilan kommunikatsiya jarayonlarini takomillashtirish kabi yo'nalishlarda ilmiy izlanishlarni yanada chuqurlashtirish maqsadga muvofiq.

ADABIYOTLAR TAHLILI

Tijorat banklari raqobatbardoshligini mijozga yo'naltirilgan marketing strategiyalari asosida oshirishga qaratilgan ilmiy tadqiqotlarning ayrim nazariy va amaliy jihatlari xorijlik iqtisodchi olimlardan J. Lamben, F. Kotler, M. Porter, Ye. Dixtel, Ye. Golubkov, J. Al-Samiday, D. Barkan, A. Buzdalin, T. Amblerning ilmiy ishlarida o'z ifodasini topgan.

Mustaqil Davlatlar Hamdo'stligi mamlakatlarida bu borada Ye. Fomenko, Yu. Vayver, S. Kosterina, O. Lavrushin, M. Tavasiyev singari olimlar tadqiqotlar olib borgan. Mazkur olimlarning ilmiy ishlarida tijorat banklari barqarorligi va likvidililigini ta'minlash, banklarning bank xizmatlari bozoridagi mavqeini oshirish va moliyaviy mexanizmlar asosida raqobatbardoshligini ta'minlashning ilmiy qarashlar va mijozga yo'naltirilgan marketing strategiyalaridan foydalanishning ayrim jihatlari e'tibor qaratilgan.

Respublikamiz banklarida mijozlarga yo'naltirilgan marketing strategiyalaridan foydalanishga qaratilgan masalalari M. Boltaboyev, Sh. Ergashxodjayeva, O. Ortiqov, Z. Mustafayev, D. Allayorova, B. Mirzamaydinov, G. Bekmurodova, N. Karabayev, M. Mo'minova, M. Abduraxmanova, J. Yuldashev va boshqa ko'plab olim va mutaxassislar ilmiy izlanishlarida o'z aksini topgan.

ASOSIY QISM

Bank marketingi marketingning ixtisoslashgan sohasi bo'lib, u bank xizmatlari bozorida yuzaga kelgan va rivojlanayotgan raqobat asosida paydo bo'lgan. Bank marketingi konsepsiyasi rivojlangan mamlakatlarda yangi raqobatchilarning paydo bo'lishi, bozor imkoniyatlarining cheklanib borishi va raqobatning kuchayishi tufayli moliyaviy sektor va bilvosita bank sektorining sezilarli o'sishidan keyin rivojlandi.

Bank marketingi – universal banklar (tijorat banklari: jamg'arma va kooperativ banklar) va ixtisoslashgan banklar (haqiqiy kredit tashkilotlari, investitsiya kompaniyalari va boshqalar) sohasida qo'llaniluvchi marketingdir. Moliyaviy xizmatlar bozorida banklar muhim ahamiyatga ega va moliyaviy xizmatlarni asosiy taklif qiluvchilar hisoblanadi^[3]. Bank xizmatlari bozorida kuchli raqobat muhiti shakllanganligi bilan ahamiyatli bo'lib, mazkur bozorda maqsadli harakat qilish uchun nafaqat moliyaviy munosabatlar, balki marketing ham yuqori darajada ahamiyat kasb etadi.

Ilmiy tadqiqot ishlarini o'rganish va umumlashtirish asosida "bank marketingi" tushunchasini quyidagicha ta'riflash mumkin: bank marketingi – mijozlarning moliyaviy (va boshqa tegishli) ehtiyojlari va istaklarini raqobatchilarga nisbatan tezkor va samaraliroq qondirishga qaratilgan xizmatlarni ko'rsatishga yo'naltirilgan funksiyalar yig'indisidir. Bunday funksiyalar yig'indisi mijozlarning ehtiyojlarini aniqlash, yaratish, uyg'otish va uni qondirish bo'yicha integratsiyalashgan harakatlardan iborat bo'lgan individual harakatlar yig'indisi ekanligi asoslandi.

Zamonaviy munosabatlar marketingi tijorat banklarining bank xizmatlari bozorida uzoq muddat samarali faoliyat yuritishining asosiy konsepsiyasi sifatida qaralishi lozimligi asoslangan. Bunday strategiyalar banklar va mijozlar o'rtasida uzoq muddatli munosabatlarni o'rnatishga yordam beradigan aloqa, shaxsiylashtirish, mukofotlash va ishonchga bo'lingan.

Markaziy bank hisobotiga ko'ra, O'zbekistonda 2022-yilda jami kredit tashkilotlari soni 148 tani tashkil etib, 13 ta davlat ulushi mavjud banklar, 17 ta xususiy sektor banklari faoliyat yuritgan. Tijorat banklari filiallari soni 853 taga yetgan. Yaxshi ishlab chiqilgan raqobatli marketing strategiyasiz banklar uzoq muddatli muvaffaqiyatga erisha olmaydi. Afsuski, munosabatlar marketingi harakatlarining bank sohasida mijozlar xatti-harakatlari ta'siriga qaratilgan tadqiqotlar O'zbekiston olimlari tomonidan kam o'rganilgan. O'zbekistonda tijorat banklari "bank-mijoz" tamoyili asosida o'zaro munosabatlar marketingi uchun asos bo'ladigan marketing kompleksini ishlab chiqish bilan bog'liq vazifalarni belgilash maqsadga muvofiq^[4]. Bu esa zamonaviy bank amaliyoti uchun marketing-mix kompleksini shakllantirish lozimligini belgilab beradi. Ilmiy adabiyotlarda keltirilgan mahalliy hududiy banklar va ularning mijozlari o'rtasidagi munosabatlar dinamikasi ham amalga oshirilayotgan ishbilarmonlik aloqalari mustahkamlanib, ularning sheriklik munosabatlariga intilayotganidan dalolat beradi (1-jadval).

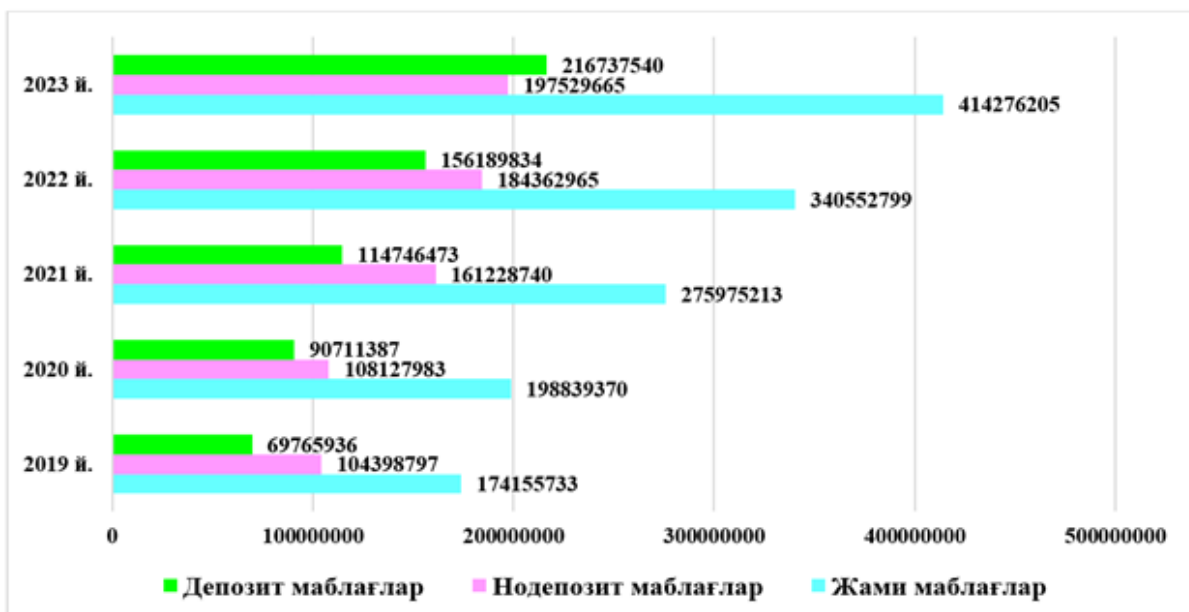
1-jadval: Tijorat banklari va ularning mijozlar bilan aloqalarini rivojlantirishning marketing vositalari

	Darajasi	Tegishli darajada munosabatlar o'rnatish maqsadi
Boshlang'ich munosabatlar	Asosiy bank xizmatlarini ko'rsatish	Har bir alohida aloqani tezlashtirish va soddalashtirish uchun hamkorlikning tiplanishi va tipologiyasi
Reaktiv munosabatlar	Mijozning savollari va istaklariga bank xodimining tezkor javobi	Iste'molchining xohish-istaklari o'zgarishiga moslashtirilgan javob, konsalting xizmatlar, bank mahsulotiga bo'lgan talabni kuzatish
Javobgarlik munosabatlari	Shikoyat va istaklarni qabul qilish va ko'rib chiqish uchun bank xodimlarining iste'molchilar bilan aloqa hamkorligi	Bozorga chiqarilgan va mijozlarga taklif etilayotgan bank mahsulotlarini takomillashtirish maqsadida muntazam ravishda aloqa hamkorligi sxemasini yaratish
Aktiv munosabatlar	Iste'molchilarni yangi bank mahsulotlari mavjudligi to'g'risida tezkor xabardor qilish	Bank mahsulotlarini taqsimlash jarayonini osonlashtirish, iste'molchilarning individual ehtiyojlarini hisobga olishga urinish
Hamkorlik munosabatlari	Iste'molchilar bilan (real va potensial) "barcha jabhalarda" yaqin hamkorlik	Shaxsiy so'rovlarni hisobga olishga, mijozlarning bankka uzoq muddatli sodiqligini ta'minlashning samarali dasturlarini yaratishga e'tibor qaratish

Tijorat banklarining maqsadli marketing konsepsiyasi sifatida taklif etilayotgan mijozlar bilan uzoq muddatli munosabatlar o'rnatish, marketing munosabatlarini boshqarish uchun bank resurslarini optimallashtirish CRM texnologiyalarisiz mumkin emas. CRM (Customer Relationship Management) – marketing o'zaro munosabatlari, sheriklik, munosabatlarni individuallashtirish va munosabatlarning yuqori qiymatini shakllantirish orqali mijozlarni saqlab qolish va jalb qilishga qaratilgan mijozlar bilan munosabatlarni boshqarish texnologiyasidir.

O'zbekiston tijorat banklari jami resurslari tarkibida muddatsiz va muddatli depozit mablag'larining ulushi 2005-yilda mos ravishda 16,2 va 12,4 foizdan iborat bo'lgan. Aynan mana shu ko'rsatkichlar 2015-yilda mos ravishda Xitoy bank tizimida – 27,9 va 47,3 foizni, Rossiya bank tizimida – 21,0 va 39,48 foizni, Germaniya bank tizimida 14,6 va 31,9 foizni tashkil etgan. Xorijiy mamlakatlarda tijorat banklarining muddatli va jamg'arma depozitlari barqaror moliyaviy manba hisoblanib, bank resurslari tarkibida ularning ulushi sezilarli miqdorni tashkil etadi. Masalan, jami ijtimoiy mahsulot tarkibida muddatli va jamg'arma depozitlarning ulushi 2015-yilda Xitoyda – 78,4 foiz, Latviyada – 21,4 foiz, Rossiyada –24,1 foiz, Ukrainada – 25,0 foiz va Yaponiyada – 56,8 foizni tashkil etgan ^[5]. O'zbekistonda esa 2023-yil 1-yanvar holatiga barcha depozitlarning mamlakat YAIMga nisbati 24,4 foizni tashkil etgan ^[6].

Quyidagi rasmda tijorat banklari jami resurslari tarkibida asosiy manbalarning 2019–2023-yillar 1-yanvar holatidagi salmog'i haqida ma'lumotlar keltirilgan.

1-rasm: O'zbekiston tijorat banklari jami resurslari tarkibida asosiy manbalarning nisbati va dinamikasi, million so'mda ^[7]

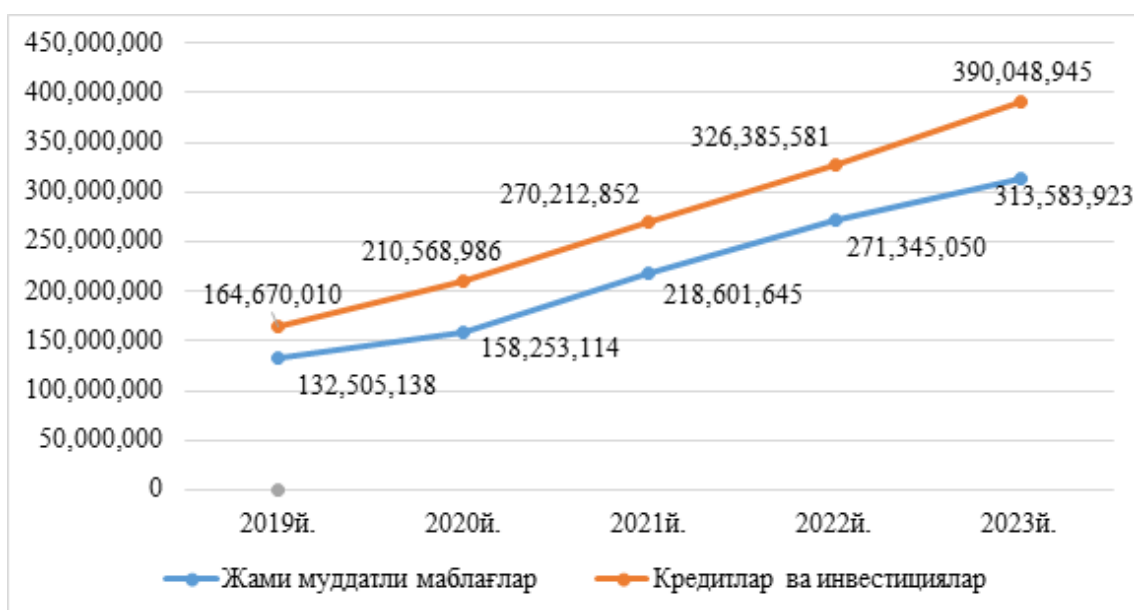

1-rasmdan depozitlar hisobidan shakllantirilayotgan mablag'lar ortib borayotganligi ko'rinib turibdi. Depozitlar tarkibida talab qilib olinguncha saqlanadigan mablag'larning ulushi yuqori bo'lib, ushbu mablag'lar mijozning topshirig'iga asosan, istalgan paytda bank hisobvaraqlaridan chiqib ketishi mumkin. Demak, tijorat banklari uchun ushbu resurslar muddati jihatidan nisbatan beqaror moliyaviy manba hisoblanib, bank likvidligini saqlab turishga salbiy ta'sir ko'rsatishi mumkin.

Bizning nazarimizda, tijorat banklari jalb qilingan resurslari tarkibida nodepozit mablag'lari ulushining yuqoriligi shundan dalolat beradiki, mamlakatimiz tijorat banklari resurslarni qimmat va uzoq muddatga jalb qilmagan mablag'lar hisobidan shakllantirmoqda. Bu jarayon tijorat banklari moliyaviy holati va likvidligini ta'minlashga salbiy ta'sir ko'rsatishini ta'kidlash mumkin.

Bank resurslarini saqlash va joylashtirishni muddatlar bo'yicha mutanosibligini ta'minlanishini boshqarish. Ushbu mutanosiblikning buzilishi banklarni likvidsizlik holatiga tushib qolishga olib keladi. Ya'ni, tijorat banklari barqaror mablag'larning miqdoridan aktiv operatsiyalarga joylashtirgan xatarli kredit miqdorining ortib ketishi banklarning to'lovga qobiliyatsizlik hamda vakillik hisobvaraqlarda mablag'larning tanqislik xolatiga tushib qolishiga sabab bo'ladi.

Quyidagi 2-rasmda tijorat banklari jalb qilingan muddatli mablag'lari (muddatli va jamg'arma depozitlar, muomalaga chiqarilgan qimmatli qog'ozlar, kredit muassasalaridan olingan kreditlar va ustav kapitali) hamda ularning yuqori riskli aktivlari (kredit va investitsiya mablag'lari) o'rtasidagi mutanosiblik ifodalangan.

2-rasm: O'zbekiston tijorat banklarining muddatli mablag'lar va xatarli aktivlari o'rtasidagi nisbati, hisobot yilining boshiga, million so'mda ^[7]

2-rasmda tijorat banklari resurslari tarkibida jami muddatli mablag'lari (muddatli va jamg'arma depozitlar, emissiya qilingan qimmatli qog'ozlar, banklararo kreditlar) 2019-yil 1-yanvar holatiga muddatli moliyaviy resurslar 132,5 trillion so'mni tashkil etgani holda riskli aktivlar (kreditlar va investitsiyalar) 166,9 trillion so'mdan iborat bo'lgan. Albatta, ushbu farq tijorat banklarining riskli aktivlarini barqaror moliyaviy resurslar bilan ta'minlash bo'yicha muammolar mavjudligidan dalolat beradi. Bu holat 2023-yilda ham saqlanib qolgan va o'rtadagi farq yanada ortgan. Aynan mana shunday vaziyat tijorat banklari vakillik hisobida mablag'lar taqchilligini keltirib chiqarishga va to'lovga layoqatsiz holatga tushib qolishiga sabab bo'ladi.

Keltirilgan ma'lumotlardan ko'rinib turibdiki, tijorat banklari riskka ega bo'lgan aktivlarining miqdori barqaror mablag'lari hajmidan sezilarli darajada yuqori bo'lib, bu banklar depozit siyosatining zaifligidan dalolat bermoqda. Shu bilan birga, tijorat banklari tomonidan jalb qilingan mablag'larning asosiy qismini kreditlarga joylashtirilishi ushbu banklarning majburiyatlarini bajarish bo'yicha ham muammoli holatlarni vujudga kelishiga sabab bo'lmoqda.

Strategik rejalashtirish prinsipi, umuman olganda, bozor prognozlari va ilmiy-texnikaviy taraqqiyotning rivojlanishi prognozlariga asoslangan ishlab chiqarish va sotish marketing dasturlarini yaratishni o'z ichiga oladi, shuningdek, bozor va iste'molchilarga nafaqat kompaniya siyosatini ishlab chiqarish talablariga moslashtirishni taklif qiladi., balki ularga intensiv ta'sir ko'rsatish, boshqalarga esa, kompaniyaning strategik maqsadlariga mos keladigan bozor va iste'molchilarning ehtiyojlarini shakllantirish muayyan strategiyalari va tadbirlarini o'z ichiga oladi. Faoliyatning strategik yo'nalishini tanlashda bir xil bozorda raqobatchilarni rivojlantirishda vaqt

va mohiyatan strategik yo'nalish bilan mos kelish xavfi mavjud. Shuning uchun asosiy vazifa u yoki bu strategiya boshqa kompaniyalar strategiyasidan qanday farq qilishi mumkinligini aniqlashdan iborat. Shuning uchun kompaniyaning boshqa kompaniyalar oldida raqobatbardosh pozitsiyasini shakllantirish va kompaniya strategiyasini ishlab chiqishda raqobatchilar strategiyasidan ortda qolmasligini ta'minlash kerak.

Marketing tadqiqotlari bankning innovatsion rivojlanishini ta'minlovchi tizimning muhim qismidir. Marketing tadqiqotlari natijasida olingan ma'lumotlar adekvat innovatsion strategiyalarni ishlab chiqishga yordam beradi. Marketing tadqiqotlarining asosiy natijasi muammolar va ichki zaxiralarni aniqlash imkonini beruvchi ma'lumotlar bo'lib, zarurat tug'ilganda bankning faol rivojlanishi uchun innovatsiyalarni joriy etish dasturini shakllantirish imkonini beradi. Raqobatchilarni tahlil qilgandan so'ng, bankning o'zi kompaniyaning hayot aylanishini tahlil qilish kerak. Bu omil bozorga muvaffaqiyatli kirib borishning ko'rsatkichi bo'lib, bank xizmatlarining hayot aylanish bosqichlarini hisobga olgan holda, marketing strategiyasini keyingi rejalashtirishga ta'sir qiladi. Bank xizmatining hayotiy sikli - ma'lum bir xizmatni ko'rsatish to'g'risida qaror qabul qilingan paytdan boshlab, uning ma'lum bir bozorga kirishi va uni ko'rsatish to'xtatilgan paytgacha bo'lgan barcha marketing elementlarini tavsiflovchi jarayon hisoblanadi.

Marketing jarayoni mijozni o'rganishdan, shuningdek, uning ehtiyojlarini aniqlashdan boshlanib, tovarlarni (xizmatlarni) sotib olish va uning real va potensial ehtiyojlarini qondirish bilan yakunlanadi. Yangi turdagi bank xizmatlarini yaratish jarayoni bank xodimlarini, ularning ish joylarini, shuningdek, ushbu xizmatlarni ko'rsatish usullarini o'qitishdan boshlanadi. Misol uchun, mijoz bankka kirganida, u o'z harakatini standart yo'nalishda, ya'ni chapdan o'ngga boshlaydi. Yangi xizmatlar ko'rsatish zalining chap tomonida joylashgan bo'lsa, mijoz ularga ko'proq e'tibor berishga intiladi va ulardan foydalanish ehtimoli ortadi. Bank marketingini bank boshqaruvining ajralmas qismi deb hisoblash mumkin, buning natijasida u asosan rivojlanish strategiyasi bilan bog'liq. Strategik marketingning mohiyati uning bank siyosatida aks etishidir, ya'ni yangi bank mahsulotlarini tadqiq qilish, joriy etish va o'rganish oldindan o'tkazilgan marketing tadqiqotlari asosida amalga oshiriladi. Taktik marketing bank mahsulotlari iste'molchilari bilan ishlash texnologiyasini, bank mahsulotlari bozoridagi raqobatchilarni to'g'ri baholash usullarini - ularning kuchli va zaif tomonlarini, bank xizmatlari uchun segment va joy tanlash mezonlarini va ularning ta'sir doirasini kengaytirish imkonini beradi. Bank muassasasi rahbariyati iste'molchilarning mahsulotga bo'lgan so'rovlarini, bank xizmatlarining iste'molchi uchun eng qiziq bo'lgan va aksincha, salbiy his-tuyg'ularni keltirib chiqaradigan xususiyatlarini batafsil o'rganishda samarali bo'ladi. Bank xizmatlarini har qanday rag'batlantirishning asosi bankning o'zining mavjud mijozlari va potensial mijozlari, shuningdek, umumiy aholi bilan muloqotidir. Ammo rag'batlantirish nafaqat aloqa yoki ma'lumotlar almashinuvi, balki mijozni moliyaviy xizmat uchun bankka murojaat qilish zarurligiga ishonitirishga qaratilgan maqsadli muloqot harakatidir. Aynan shuning uchun ham reklama bank muassasasining strategik maqsadlariga erishishda marketing vositalari arsenalidagi markaziy o'rinlardan biri hisoblanadi. Bu marketing strategiyasini yaratishda ham, bevosita bank marketingini boshqarish jarayonida ham juda ehtiyotkorlik bilan yondashishni talab qiladi. Bank marketingining asosiy tamoyillariga quyidagilar kiradi:

- 1) bank faoliyatida yakuniy natijalarga erishishga yo'naltirish – mijozlarning talablarini yuqori darajada qondiradigan xizmatlar ko'rsatish. Foyda olish bankning asosiy maqsadi emas;
- 2) marketing faoliyati bilan bog'liq uzoq muddatli natijalarga e'tibor qaratish.
- 3) taktika va strategiyaning birligi, potensial mijozlarning talablariga moslashish uchun faol choralarni tanlash va ularga parallel ravishda maqsadli ta'sir ko'rsatish. Ushbu tamoyillarni qo'llash raqobatbardosh bank sxemalariga e'tibor qaratishdan dalolat beradi;

XULOSA

Bankning innovatsion marketing strategiyasi mijozlarga (asosiy, istiqbolli, potensial) va mahsulotlarga (hozirgi va yangi) strategik e'tiborni o'z ichiga oladi. Marketingni rejalashtirish marketing tadqiqotlarini o'tkazish, marketing rejasini ishlab chiqish, munosabatlarni rivojlantirish dasturini tuzish, shuningdek, har bir menejer uchun shaxsan individual rejani tuzishdan iborat.

Marketing strategiyasi bank sektoridagi marketing kredit resurslari bozorini o'rganish, maqsadli auditoriyaning moliyaviy holatini tahlil qilish va shu asosda banklarga depozitlarni jalb qilish imkoniyatlarini, bank faoliyatidagi o'zgarishlarni bashorat qilishga qaratilgan. Korxonalar va tashkilotlarga istalgan bankda o'z hisob raqamlarini ochishga ruxsat berilgan zamonaviy sharoitda bank sohasida raqobat darajasi oshib bormoqda. Marketing mijozlar bazasini va bank xizmatlari ko'lamini kengaytirish uchun qulay shart-sharoitlarni ta'minlashga qaratilgan bo'lib, mijozlarga ma'lum bir bankda hisob varaqa ochishdan manfaatdor bo'lish imkonini beradi. Xizmat ko'rsatish sohasida banklar aviakompaniyalardan keyin ikkinchi bo'lib marketingdan foydalanadilar va birinchi navbatda, marketingning alohida elementlarini faol qo'llashni boshladilar, keyin esa, marketing va strategik rejalashtirishning to'liq konsepsiyasiga o'tdilar.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. <https://www.statista.com/statistics/1228757/online-banking-users-worldwide>.
2. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022-yil 28-yanvardagi PF-60-son "2022-2026-yillarga mo'jallangan Yangi O'zbekistonning taraqqiyot strategiyasi to'g'risida"gi Farmoni.
3. Фоменко, Е.Г. Маркетинговое управление капитализацией финансовых институтов [Текст] / Е.Г. Фоменко, Л.Ю. Андреева и др. // Организационные формы управления знаниями в посткризисной экономике : моногр. – М. : Вузовская книга, 2010. – 24,97 п.л. / 0,4 п.л
4. Ortiqov O.A. Banklararo raqobat sharoitida bank xizmatlari va ularni takomillashtirish yo'llari. Iqtisod fanlari nomzodi dissertatsiya avtoreferati. – T., 2009-y.
5. International Financial Statistics IMF. July 2016.
6. O'zbekiston Respublikasi Markaziy bank statistik byulletini materillari asosida muallif tomonidan tayyorlangan.
7. Tijorat banklarining e'lon qilgan hisobot ma'lumotlari asosida tuzildi.

Yashil

IQTISODIYOT va TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, siyosiy, ilmiy, ommabop jurnal

Ingliz tili muharriri: Feruz Hakimov

Musahhih: Xondamir Ismoilov

Sahifalovchi va dizayner: Iskandar Islomov

2023. № 10

© Materiallar ko'chirib bosilganda "Yashil iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali manba sifatida ko'rsatilishi shart. Jurnalda bosilgan material va reklamalardagi dalillarning aniqligiga mualliflar ma'sul. Tahririyat fikri har vaqt ham mualliflar fikriga mos kelmasligi mumkin. Tahririyatga yuborilgan materiallar qaytarilmaydi.

Mazkur jurnalda maqolalar chop etish uchun quyidagi havolalarga maqola, reklama, hikoya va boshqa ijodiy materiallar yuborishingiz mumkin.

Materiallar va reklamalar pullik asosda chop etiladi.

El.Pochta: sq143235@gmail.com

Bot: [@iqtisodiyot_77](https://t.me/@iqtisodiyot_77)

Telefon: 93 718 40 07

Jurnalga istalgan payt quyidagi rekvizitlar orqali obuna bo'lishingiz mumkin. Obuna bo'lgach, [@iqtisodiyot_77](https://t.me/@iqtisodiyot_77) telegram sahifamizga to'lov haqidagi ma'lumotni skrinshot yoki foto shaklida jo'natishingizni so'raymiz. Shu asosda har oygi jurnal yangi sonini manzilingizga jo'natamiz.

"Yashil iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali 03.11.2022-yildan O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Adminstratsiyasi huzuridagi Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan №566955 reyestr raqami tartibi bo'yicha ro'yxatdan o'tkazilgan.

Litsenziya raqami: №046523. PNFL: 30407832680027

Manzilimiz: Toshkent shahar, Mirzo Ulug'bek tumani
Kumushkon ko'chasi, 26-uy.

Jurnalning ilmiyligi:

"Yashil iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali

O'zbekiston Respublikasi Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vazirligi huzuridagi Oliy attestatsiya komissiyasi rayosatining 2023-yil 1-apreldagi 336/3-sonli qarori bilan ro'yxatdan o'tkazilgan.